

Yönetim modalarının yüksek lisans ve doktora tezlerine yansımaları: Bibliyometrik bir analiz

Can Armutlu

*Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Turizm ve Otelcilik Bölümü, 06810 Bağlıca/Ankara
e-posta: carmutlu@baskent.edu.tr*

Güler Sağlam Arı

*Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, İşletme Eğitimi Bölümü, Gölbaşı Kampusu, Ankara
e-posta: gsaglam@gazi.edu.tr*

Özet

Çalışmanın amacı akademik bilgi üretiminin bir boyutunu oluşturan tezlerde yönetim modalarına gösterilen ilgiyi tespit etmektir. Bu amaçla Yüksek Öğretim Kurulu internet sayfasında yer alan Ulusal Tez Merkezi üzerinden İşletme bilim dalı altında toplam kalite yönetimi, kalite çemberleri, değişim mühendisliği, kıyaslama, personel güçlendirme ve altı sigma konularında yazılan lisansüstü tezler bibliyometrik analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırma amacı doğrultusunda belirlenen yönetim modalarını içeren, 1986–2008 yılları arasında yazılan 520 tez çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma sonunda en fazla ve uzun süreli ilgi gören yönetim modasının TKY olduğu belirlenmiştir. İncelenen diğer konuların yıllar içerisindeki dağılımına bakıldığında, TKY kadar ilgi görmedikleri gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yönetim modaları, tezler, kalite, bibliyometrik analiz.

1. Giriş

İşletmecilik alanında belli kavram, teknik ve uygulamaların etkilerini dönemler itibariyle uygulamada ve akademik çalışmalarda görmek mümkündür. Söz konusu kavram ve tekniklerin benimsenme ve yayılım süreçlerinin, moda ürünlerin benimsenme ve yayılmasına benzetildiği dikkat çekmektedir. Bu benzetmenin devamında, popüler hale gelen ve akımlar olarak da ifade edilebilecek kavram ve uygulamaların benimsenmesi, yayılması ve uygulanmasının incelendiği, “yönetim modaları” olarak adlandırılan ilgi çekici bir çalışma alanının oluştuğu görülmektedir.

Yönetim modaları moda teorisine dayanmakta ve moda yönetim teknikleri için yeni ürünlerin benimsenmesi analogisi kullanılmaktadır. Bu doğrultuda bir moda kavramının izlediği süreç; keşif, hızlı bir biçimde benimsenme, hazmetme-olgunluk, hayal kırıklığı ve son aşamada sadece sadık izleyicilerin bu teknikleri kullanmasını ifade eden zamana dayalı bir moda yaşam eğrisi şeklinde tanımlanmaktadır. Yönetim modasına konu olan kavram ve tekniklerin oluşum ve yayılımında etkili olan taraflar ise gurular, danışmanlık firmaları, popüler yayınlar ve işletme okulları olarak belirtilmektedir.

Bu araştırmanın amacı hem yerli hem de yabancı literatürde uygulamacı ve akademisyenlerin ilgisini çeken ve “yönetim modaları” kapsamında değerlendirilerek tartışılan, toplam kalite yönetimi, kalite çemberleri, değişim mühendisliği, kıyaslama, personel güçlendirme, altı sigma konularının yüksek lisans ve doktora tezlerinde gördükleri ilgiyi ortaya koymaktır. Çalışmada öncelikle yönetim modalarına ilişkin kavramsal çerçeve sunularak akademisyenlerin yönetim modaları konusundaki tutumları ve işletme okullarının yönetim modası oluşum ve yayılım sürecindeki yeri üzerinde durulacaktır. Ardından çalışmanın amacı doğrultusunda yönetim modalarının yüksek lisans ve doktora tezlerine yansımalarının belirlenebilmesi için işletme bilim dalında yazılan tezler değerlendirilecektir. Böylesi bir inceleme önceki çalışmalardan farklı olarak tezler üzerinden bir değerlendirme imkanı tanınması ile birlikte, Türkiye’de üretilen akademik bilginin bir boyutunu oluşturan moda kavramların etkilerini ortaya koyması ve dolayısıyla akademik dünyaya ait resmin bir parçasını sunması açısından önemlidir.

2. Kavramsal çerçeve

Moda konusundaki ilk çalışmaların sosyologlar tarafından 1900’lerin başlarında gerçekleştirildiği bunun yanı sıra sosyal bir süreç olarak ele alınan kavrama ilişkin teorik temellerin oluşturulduğu bilinmektedir. Yönetim modaları teorisi de açıkça moda teorisine dayanmakta, bu çerçevede modanın özellikleri, oluşumu ve yayılım süreçlerinin yönetim bilgisine uyarlandığı görülmektedir. Yönetim modası kavramını tanımlayarak moda oluşum sürecini açıklama çabasında olan ilk çalışma Abrahamson (1996) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede; yönetim modası, modayı belirleyen danışmanlar, gazeteciler, gurular, akademisyenler gibi aktörlerin hangi yönetim tekniğinin yönetim süreçlerinde akılcı bir ilerleme sağlayacağına ilişkin yaydıkları geçici ortak inançlar olarak tanımlanmaktadır (Abrahamson, 1996:257; Abrahamson ve Fairchild, 1997:254). Tanımda ortak inançlar ile moda belirleyicilerinin inançları kadar moda izleyicileri veya tüketicilerinin de inançları kastedilmekte (Abrahamson, 1996), yönetim modası olarak nitelendirilen teknik, uygulayıcılarına en iyi sonuç ve performans ulaşılabileceğine dair bir vaadi içermektedir. İşletmecilik alanında moda etkileri, kavramda ifade edildiği

gibi sadece yönetim alanında değil pazarlama, finansman, muhasebe, üretim yönetimi gibi alanlarda da görülmektedir (Abrahamson, 1996:265). Ancak literatürde pazarlama modası, muhasebe modası gibi kavramlar yerine işletmelerdeki her tür soruna dair çözümler öneren teknik ve uygulamaların tümü “yönetim modası” olarak ifade edilmektedir.

Yönetim modası literatürü, moda literatürü ile benzer bir şekilde, moda konusuna olan olgunun benimsenme sürecinde hem dönem olarak hem de benimseyen kesimlerin sayısı anlamında ikili bir ayrıma gitmektedir. Buna göre; yönetim bilgisinin uygulayıcılar tarafından zaman içerisinde kullanım, benimsenme ya da tüketim süreleri dikkate alındığında, tüketiminin daha hızla benimsenip daha çabuk terk edilmesinde heves (fad) daha uzun süreli kullanılması ve daha kalıcı etkilere sahip olmasında ise moda (fashion) olarak adlandırıldığı görülmektedir (Abrahamson, 1996; Kaiser, 1997; Zorlu, 2006:217-218; Dedeoğlu, 2008:36). Ancak yönetim modalarına ilişkin ampirik çalışmaların büyük kısmında heves-moda tanımı yapılmakla birlikte, hangi yönetim tekniğinin heves hangisinin moda olduğu konusundaki ölçüm güçlüklerinden dolayı, kavramlar arası ayrım göz ardı edilerek moda ve heves kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır (Ryan ve Hurley, 2004:42). Bu doğrultuda kavramsal olarak ayrılabilen moda ve hevesin, uygulamada birbirinden ayrılmasının güç olduğu söylenebilecektir.

Yönetim modaları literatürü incelendiğinde bir yönetim bilgisinin yönetim modası olarak adlandırılabilmesi için performansı ve verimliliği artıracağına ilişkin umut vaat etmesi en çarpıcı özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kullanıcıya prestij sağlayacağı düşüncesi ile sektör, örgüt ya da kültür ayrımı yapılmaksızın her işletmenin kullanabileceği reçeteler halinde sunulması ve evrensel çözümler sunması bir diğer ayırt edici özelliğidir. Modaya konu olan yönetim tekniğinin anlaşılabilirliğini ve uygulanmasını kolaylaştırmak için herkesin söyleyebileceği kısaltmalarla ifade edilmesi (TQM-Total Quality Management, MBO-Management by Objectives, CRM-Customer Relationship Management, BPR-Business Process Reengineering gibi) bir diğer tipik özelliğidir.¹ Belirli bir teoriye dayanmayan yönetim modaları, akademik bilgiden farklı olarak ampirik bilgi yerine daha çok deneyim ve sezgilere dayalı olarak üretilmekte, yayılımında ise gurular ve popüler medya etkili olup bu kanallar vasıtasıyla meşrulaşmakta ve dönemin ruhunu yansıtmaktadırlar (Carson ve diğerleri, 2000:1143-1144; Ryan ve Hurley, 2004:43; Dedeoğlu, 2008:38).

Yönetim modaları kavramı ile ilişkili bir diğer önemli konu da, yönetim modalarının oluşum ve yayılım sürecidir. Bu çerçevede yönetim kavram ve tekniklerinin kullanıcılarının işletmeler olduğu gerçeğinden hareketle, moda olan tekniğin benimsenmesi sürecinde çevresel değişimleri

¹ Türkiye’de de işletmecilik alanında moda olan teknik ve uygulamalar için benzer kısaltmalar kullanılmakta, bu kısaltmalar bazen orijinal hali ile değiştirilmeden, bazen de kavramın Türkçe karşılığında yer alan ilk harflerle (örn.TKY-Toplam Kalite Yönetimi, MİY-Müşteri İlişkileri Yönetimi gibi.) ifade edilmektedir.

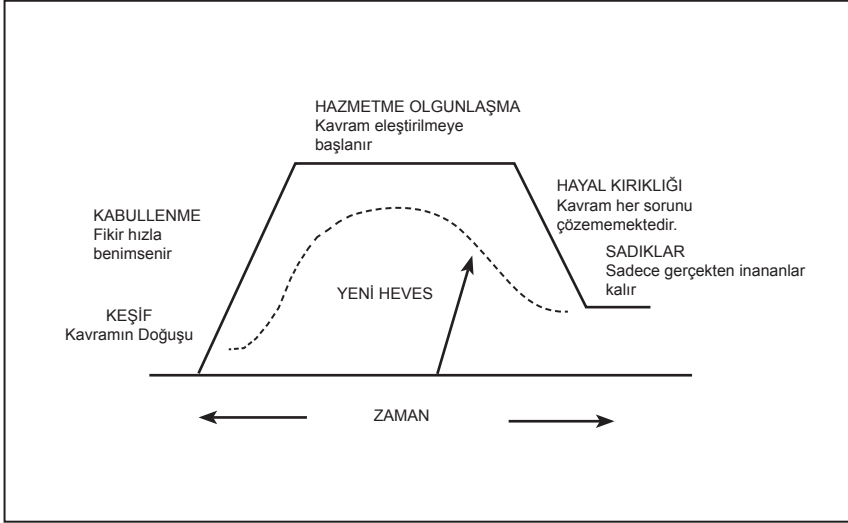
kontrol etmek isteyen yöneticiler, diğer yöneticilerin uygulama ve başarı öykülerini duydukça işletmelerine etkin çözümler vaat eden yeni moda yönetim kavram ve tekniklerini sürüye uyma davranışı göstererek kullanmaya başlayacaklardır (Keiser, 2001). Bu da yönetim modasının yayılımının tüketim ürünlerinin moda olması ve yayılması gibi bir süreç izlediğini göstermektedir.

Yönetim modalarının benimsenmesi ve yayılımına ilişkin olarak literatürde farklı modeller yer almakla birlikte (Ettore, 1997; Birnbaum, 2000; Fink, 2003) tüm modellerde göze çarpan özellik farklı isimlerle de anılsa moda yaşam döngüsünün tıpkı ürün yaşam seyrinde olduğu gibi bir süreç izlemesidir. Şekil 1’de Ettore’nin (1997) yönetim modalarının yaşam döngüsüne ilişkin sınıflaması yer almaktadır. Buna göre moda kavram, keşif ile başlayan ilk aşamada yeni ve önceki kavramlardan çok farklı olduğu söylemi ile ortaya atılır. Sonraki dönemde kavram hızla benimsenir ve gördüğü ilgi diğer bir ifadeyle talep açısından tepe noktasına ulaşır. Hazmetme ya da olgunluk olarak adlandırılan dönem, kavramın çokça kullanıldığı ancak bir yandan da uygulama sonuçları ile birlikte eleştirilmeye başlandığı dönemdir. Bir sonraki aşama tüm beklentilerin karşılanamaması ve teknolojinin tüm sorunlara çözüm üretememesi nedeni ile hayal kırıklığının yaşandığı dönemdir. Son dönem ise moda kavram ve uygulamanın tamamen yok olmadığı sadece gerçekten inananların kullanmaya devam ettiği bir dönemi yansıtmaktadır (Ettore, 1997). Moda yaşam eğrisinin son aşamasında moda kavramın tamamen ortadan kalkmayıp rutin bir uygulama haline gelebileceği, yeni modalara önyak olabileceği ya da teorik gelişime katkı sağlayacağı da öne sürülen bir görüştür (Gibson ve Tesone, 2001:124; Dedeoğlu, 2008: 40).

Yönetim modası üreticileri olarak adlandırılan ve moda kavramların oluşum ve yayılımında aktif rol alan taraflar danışmanlık firmaları, yönetim guruları, işletmecilik konusundaki kitlesel yayınlar ve işletme okulları olarak belirtilmektedir (Abrahamson, 1996:254).

Yönetim modaları, çoğu zaman uygulamadan çıkan teknikleri içermesi nedeniyle hem yönetim bilgisinin üretimini hem de akademik dünya ve uygulamacılar arasındaki ilişkilerin sorgulanmasını gerektirecek bir olgudur. Akademisyenlerin, yönetim modaları konusunda farklı yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir. Ancak yönetim modalarından akademik çalışmaların etkilendiği de bir gerçektir. Akademik çalışmaların yönetim modalarından etkilenme düzeylerinin veya akademik dünyanın yönetim modalarına gösterdiği ilginin tespit edilmeye çalışıldığı çalışmalar (Abrahamson, 1996; Carson ve diğerleri, 2000; Ryan ve Hurley, 2004) ile akademik ve popüler yayınların karşılaştırıldığı çalışmalar (Abrahamson ve Fairchild, 1999; Spell, 2001; Crandall ve diğerleri, 2006; Gökuç ve Kale, 2007) kavramın akademik dünyada ve uygulamada önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 1
Yönetim Modalarının Yaşam Döngüsü

Kaynak: Ettore, B. (1997), "What's the next business buzzword?" *Management Review*, September, s.35.

Akademisyenlerin yönetim modaları karşısındaki tutumları ve yönetim bilgisine ilişkin üretim ve yayılım sürecindeki rollerinin neler olması gerektiği anlaşılması oldukça güç ve bir o kadar da tartışmalı bir konu iken; Türkiye'deki akademisyenlerin eğilimleri hakkında fikir vermek açısından Özen (1999)'un guru söylemine ilişkin çalışmasında yaptığı tespitler ilgi çekicidir. Buna göre, Özen (1999:115–116) Türkiye'de akademisyenlerin guru söylemine (genel olarak yönetim modalarına demek burada yanlış olmayacaktır) ilişkin tepkilerini balıklama atlamak, kayıtsız kalmak, reddetmek-küçümsemek ve anlamak-ders çıkarmak şeklinde ayırmaktadır. Özen (1999) bazı akademisyenlerin bu söylemleri olduğu gibi kabul ederek, para kazanma vaadi nedeni ile birer guru olma isteği taşıdığını belirtmektedir. Guru söylemine yönelik olarak bir grup akademisyen bilinenen farklı bir şey söylenmediği düşüncesi ile temkinli yaklaşmakta iken bir grup bilim insanı da bilimsel olmadığı gibi gerekçelerle reddetmekte ve küçümsemektedir. Guru söylemine karşı şüpheyle yaklaşan, göz boyayıcı, yüzeysel, tutarsız ve ideolojik bulan az sayıda bilim insanı da bulunmaktadır. Son olarak guru söylemleri ve yönetim modalarını anlamaya çalışan bilim insanları ise farklı bir platformda yer almaktadırlar.

Türkiye'de 1980'ler sonrasında ithal ikamesinden dışa açık büyüme politikasına geçiş yönetim modalarının benimsenmesi ve yayılması

açısından önemli olmuş, yönetim modaları hızlı ve eş zamanlı bir biçimde ithal edilmiştir. Türkiye’de yönetim modalarına olan ilgi yöneticiler kadar akademisyenlerin çalışmalarında da kendisini göstermekte, ulusal kongrelerde yönetim modalarının etkisi bildirilerde görülmekte, hatta bazı oturumlar yönetim modası olan konulara ayrılmaktadır (Özen, 1999: 99-110).

Türkiye’de yönetim modaları ile ilgili çalışmalar arasında Dedeoğlu (2008)’nin kavramsal çalışması ile birlikte Kurt ve Kayacan’ın (2007:245-257) kurumsal yönetimin, Özen ve Berkman’ın (2007) ve Erçek ve Say’ın (2008) TKY’nin Türkiye’deki yayılımına ilişkin çalışmaları sayılabilir. Erçek (2009:334-336) ise altı sigmanın söylem düzeyinde Türkiye’deki yayılımına ilişkin bir araştırma yapmış, konunun akademik alandan çok danışmanlar aracılığı ile yayılmaya çalışıldığını belirlemiştir. İş dünyasında yönetim modalarına ilişkin bir farkındalık örneği olması açısından, iş Capital dergisinin bir sayısında, her dönemin yükselen yönetim kavram ve trendlerine ilişkin tespitler ilgi çekicidir. Dergideki makalede, bu tekniklerden bazılarının gözden düşerken bazılarının da yıldızlarının parladığı ifade edilmiş, Capital yönetim uzmanları ve araştırmalardan yola çıkılarak “in” ve “out” ifadeleri ile 2002 yılı için gözde olan ve gözden düşen bazı teknikler belirlenmiştir. Buna göre derginin yayımlandığı tarih itibariyle kıyaslama, koçluk, çalışan ilişkileri yönetimi, e-öğrenme, personel güçlendirme, müşteri ilişkileri yönetimi, toplam kalite yönetimi, kurumsal yönetişim, etik şirket konuları “in”, bilgi yönetimi, kalite çemberleri, değişim mühendisliği, sıfır kağıt, evden çalışma konuları da “out” konular olarak belirlenmiştir (Capital, Ekim 2002). Bu tespitler aslında iş dünyasından haberleri ve görüşleri yansıtan bu tip yayınların da “yönetim moda”larına ilişkin etkilenme ve farkındalık düzeyleri hakkında bir fikir vermektedir. Ancak hem akademik yayınlarda hem de popüler yayınlarda Türkiye’de yönetim modalarının oluşum ve yayılım sürecine ilişkin somut verilere dayalı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

3. Araştırma yöntemi

3.1. Araştırmanın amacı ve önemi

Türkiye’de akademisyenler ve İşletme okullarının yönetim modaları karşısındaki duruşu ve moda yayılım sürecindeki rolleri, moda olarak nitelendirilen kavramlara gösterdikleri ilginin ortaya konulması ile mümkün olacaktır. Bu çalışmanın amacı akademik bilgi üretiminin bir boyutunu oluşturan yüksek lisans ve doktora tezlerinde yönetim modalarına olan ilgiyi belirlemektir.

Yönetim bilgisinin oluşum ve yayılımında etkili olan aktörler arasında yer alan işletme okulları ve akademisyenlerin belirleyiciliği konusunda bir değerlendirme yapabilmek için öncelikle Batı’daki ve Türkiye’deki işletme okulları arasında lisansüstü eğitim açısından farklılıkların ortaya konulması

gerekmektedir. İşletme okullarının dünyadaki yapılanmasına bakıldığında özellikle Amerika'daki okulların birçoğunun yönetici yetiştirme amacını taşıdıkları, yüksek lisans ve kurs programlarının uygulamacıların ihtiyaçları doğrultusunda tasarlandığı görülmektedir. Türkiye'deki işletme yüksek lisans programlarına bakıldığında ise, çoğu programın hem uygulamacılara hem de akademisyenlere yönelik olduğu, bazı üniversitelerin bünyesinde Executive MBA gibi adlarla yer alan programların ise doğrudan yöneticilerin eğitimini amaçladığı görülmektedir. Öte yandan yakın tarihlerde uygulanmaya başlayan tezsiz yüksek lisans programları da yönetici yetiştirme misyonunu üstlenmektedir. Bu nedenle dünyada ve özellikle Kuzey Amerika'da işletme okullarının yönetim modaları üzerindeki belirleyiciliği ve yetiştirilen öğrencilerle uygulamaya aktarımlarının Türkiye'deki yüksek lisans programlarından farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Tezsiz yüksek lisans ve Executive MBA dışında kalan programlarda tez yazılmakta ve öğrencilerin uygulamacı ve akademisyenlerden oluşan karma bir yapı sergilediği bilinmektedir. Danışman eşliğinde yazılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin bilimsel bilgi üretiminin yanısıra uygulamacılara da fayda yaratma kaygıları ile üretildiği düşünülmektedir. Bu durumda işletme alanında yazılan lisansüstü tezlerin incelenmesi, işletme okullarının yönetim modalarının oluşum, yayılım ve benimsenme sürecindeki rollerini ortaya koymak açısından bir fikir verecektir.

Yönetim modaları literatüründe moda kavramlara olan ilginin belirlenmeye çalışıldığı araştırmalarda, akademik ve/veya popüler yayınlar incelenmekte, bazı çalışmalarda da karşılaştırmalar yapılarak akademisyenlerin ve işletme okullarının moda yönetim bilgisinin oluşum ve yayılımındaki rolleri anlaşılmasına çalışılmaktadır. Yönetim modalarının oluşumunda işletme okulları belirleyici taraflar arasında yer almasına rağmen yönetim modalarının akademik ve popüler yayınlarda yer alma ve yayılma sürecini inceleyen bazı çalışmalar moda kavramların akademik dergilerden önce popüler dergilerde konu edildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Spell (2001:372) kıyaslama, performansla göre ücretleme, kalite çemberleri, katılımcı yönetim gibi konuların akademik yayınlardan önce işletmecilik konusundaki güncel dergilerde yer aldığını, toplam kalite yönetimi konusundaki yayınların ise hem akademik hem de popüler işletme dergilerinde aynı yıllarda yer aldığını tespit etmiştir. Abrahamson ve Fairchild (1999) ise kalite çemberlerinin yayılımında akademik, yarı akademik ve popüler yayınlarda, yıllara göre makale sayısı açısından yaptıkları karşılaştırmada, kalite çemberlerinin önce popüler yayınlarda yer aldığını ortaya koymuşlardır. Bu tespitler, yönetim modalarının oluşumunda akademisyenlerin belirleyiciliği veya öncülüğünden ziyade izleyici bir konumda olduğunu düşündürmektedir. Önceki çalışmalarda tezlerdeki etkilenme düzeyinin araştırıldığı bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye'de gerek lisansüstü eğitimin yapısı

gerekse danışmanların rolü itibariyle tezlerin akademik bakışa ilişkin bir veri teşkil edeceği düşünülmektedir.

Literatürde yönetim modası olarak nitelendirilen teknik ve uygulamalar kalite çemberleri, değişim mühendisliği, toplam kalite yönetimi (TKY), iş zenginleştirme, ekipler, personel güçlendirme, amaçlara göre yönetim, duyarlılık eğitimleri, tam zamanında üretim, malzeme ihtiyaç planlaması (MRP), kurumsal kaynak planlaması (ERP), yalın üretim, altı sigma, performans dayalı ücret, kıyaslama, yeniden yapılanma, dış kaynaklardan yararlanma, küreselleşme, tedarik zinciri yönetimi, bilgi yönetimi/öğrenen organizasyonlar, temel yetenek yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi, yalın yönetim, paylaşılan değer yönetimi, büyüme stratejileri, e-ticaret/e-iş, sanal/şebeke organizasyonlar, Japon yönetimi, iş değerlemesi, X/Y teorisi, yönetim bilgi sistemleri, çeşitlendirme, merkezileşme, istatistik süreç kontrolü, vizyon, atak stratejiler, ISO, ortak kültür, PERT, küçülme, uzman değerlendirmesi, iş yaşamında kalite, örgüt kültürü olarak belirlenmektedir (Abrahamson, 1996, Abrahamson ve Fairchild, 1997; Abrahamson ve Fairchild, 1999; Carson ve diğerleri, 2000; Staw ve Epstein, 2000; Spell, 2001; Gibson ve Tesone, 2001; Fink, 2003; Ryan ve Hurley, 2004; David ve Strang, 2006; Crandall ve diğerleri, 2006; David ve Strang, 2006; Gökuç ve Kale, 2007).

Bu çalışmada toplam kalite yönetimi ve kalite yaklaşımının devamında düşünülebilecek kalite çemberleri, değişim mühendisliği, kıyaslama, personel güçlendirme, altı sigma, konuları yönetim modaları olarak seçilerek lisansüstü tezlerde gördükleri ilgi açısından değerlendirilmiştir. Türkiye’de moda olan yönetim kavram ve teknikleri konusunda bir tespit ve saptama olmamakla birlikte, yönetim modalarının da ithal edildiği varsayımından hareketle Türkiye’de önceki çalışmalarda akademik dünyada hızla ve çokça benimsenen kalite söyleminin popüler olduğu, özellikle toplam kalite yönetiminin bir yönetim modası olarak nitelendirilebileceği görülmektedir². Bu doğrultuda araştırmaya konu olan kavramların tespitinde hem yerli ve yabancı literatür bulguları hem de araştırmacıların akademik dünyadaki tecrübe ve gözlemlerinin etkili olduğu söylenebilecektir.

Literatürde yönetim modalarının yayılım sürecine ilişkin olarak yapılan çalışmalarda çoğunlukla bibliyometrik analiz tekniği kullanılmıştır (Abrahamson, 1996; Abrahamson ve Fairchild, 1999; Carson ve diğerleri, 2000; Staw ve Epstein, 2000; Spell, 2001; Ryan ve Hurley, 2004; Crandall ve diğerleri, 2006). Bu teknik ile zaman serisi verileri yardımıyla yıllara ve zamana yaygın olarak modaların yaşam seyri ve aşamaları ortaya konulmaktadır. Bibliyometrik analiz tekniğinin temel varsayımı, bir yönetim modasının popülerliğinin en önemli ölçütünün moda olan kavram ile ilgili

² Örneğin Özen (2002:105) çalışmasında örgütleri verimli ve etkili kılmak amacıyla üretilen uygulamaya dönük yönetim/işletmecilik bilgisinin yayılımına ilişkin çalışmada uygulamaya dönük yönetim teknikleri ve örgüt modellerine örnek olarak kalite çemberleri, toplam kalite yönetimi ve değişim mühendisliği konularını saymaktadır.

yayınların sayıca fazla olması dolayısıyla konu hakkında ne kadar yazıldığı ve tartışıldığıdır (Crandall ve diğerleri, 2006). Yönetim modaları literatürü incelendiğinde bibliyometrik analiz tekniği kullanılarak bu çalışma kapsamına alınan yönetim teknik ve uygulamalarına ilişkin yapılan yayınlar Tablo1’de yer almaktadır. Personel güçlendirme konusu yönetim modaları arasında sayılmakla birlikte (Staw ve Epstein, 2000; Carson ve diğerleri, 2000) bu konu hakkında bibliyometrik analiz kullanılarak yaşam seyrini incelemeye tabi tutan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Tablo 1

Toplam Kalite Yönetimi, Kalite çemberleri, Değişim mühendisliği, Kıyaslama ve Altı Sigma Konularında Bibliyometrik Analiz Kullanılarak Gerçekleştirilen Yayınlar

Yazar ve yılı	TKY	Kalite Çemberleri	Değişim Mühendisliği	Kıyaslama	Altı sigma
Abrahamson (1996)		x			
Abrahamson ve Fairchild (1999)	x	x	x		
Carson ve diğerleri (2000)		X	x		
Spell (2001)	x	x		x	
Ryan ve Hurley (2004)	x		x		
David ve Strang (2006)	x				
Crandal ve diğerleri (2006)	x				x

Bu çalışmada bibliyometrik analiz kullanılarak gerçekleştirilen çalışmaların bulguları değerlendirme ve karşılaştırma açısından önem taşımaktadır. Böylesi bir karşılaştırma incelenen moda kavramalara ilişkin lisansüstü tezlerdeki ilgiyi ortaya koyacaktır.

3.2. Araştırmanın deseni

Çalışma, Türkiye’deki tüm üniversitelerde işletme alanında yazılan lisansüstü tezlerde yönetim modalarına olan ilgiyi görmek amacıyla yapılan doküman analizine dayalı betimsel amaçlı nicel bir araştırmadır.

3.3. Araştırmanın evreni ve örnekleme

Araştırma evrenini Türkiye’de tüm üniversitelerde, İşletme Bilim Dalı altında yazılan toplam kalite yönetimi, kalite çemberleri, değişim mühendisliği, kıyaslama ve altı sigma konularını tez konusu olarak seçen ve tez isminde bu konuların yer aldığı yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Çalışmada örnekleme seçimine gidilmemiş tam sayım yapılmıştır. Bu doğrultuda belirtilen konu başlıklarını içeren 1986–2008 yılları arasındaki dönemi kapsayan toplam 520 tez araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

3.4. Verilerin toplanması ve analizi

Araştırma verileri 1–15 Mayıs 2009 tarihleri arasında toplanmıştır. Tezlerle ilişkin verilerin toplanmasında öncelikle www.yok.gov.tr internet adresinden “Ulusal Tez Merkezi” ne ulaşılmış, sisteme üye olunarak “basit tarama” butonu tıklanmıştır. Sonrasında toplam kalite yönetimi, kalite çemberleri, değişim mühendisliği, kıyaslama, personel güçlendirme ve altı sigma konuları “tez adı ” tasnifine göre adres butonuna girilmiştir. Bu aşamadan sonra sistemden; tez adı, tezin yazarı, danışmanı, tezin yazıldığı üniversite ve enstitü, konu ve anahtar sözcükleri içeren dizin terimleri, tez türü ve yayın yılı bilgilerine ulaşılmaktadır. İlgili konularda Fen Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü gibi farklı enstitülerde de tez yazılmış olduğu görülmüş, ancak tüm üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitülerinde İşletme alanında yazılan tezler araştırma kapsamına alınmıştır. Tez adlarında birden fazla moda kavramın yer aldığı durumlarda tezin adı ve dizin terimlerindeki öncelik sırası dikkate alınarak, aynı tezin iki kez kodlanması hatası önlenmiştir.

Önceki bölümdeki açıklamalar çerçevesinde çalışmada bibliyometrik veri analiz tekniği kullanılmıştır. Bibliyometrik veri analizinin temel varsayımı çerçevesinde yıllar itibari ile moda olan kavramlara ilginin göstergesi olarak sayıca yazılan tezler dikkate alınmış, zaman serileri yardımıyla araştırmaya konu olan moda kavram ve tekniklerin yaşam seyirleri ortaya konulmuştur. Çalışmanın veri analizinde SPSS 15 ve Excel programlarından yararlanılmıştır.

3.5. Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırma, yıllar itibariyle tezlerde yönetim modalarının konu olarak seçilip tez adında yer almasına göre sayılmış, yönetim modalarına ilişkin yaklaşımları diğer bir ifade ile eleştirel görüşler içerip içermediği açısından bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Bu çalışmada önceki araştırmalar doğrultusunda yönetim modası olarak belirlenen konular çerçevesinde bir analiz ve değerlendirme yapılmaktadır. Ayrıca, araştırmada yönetim hevesleri ve yönetim modaları ayrımı yapılmamıştır. Veri toplanması sırasında veri tabanındaki aksama ve gecikmeler araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

3.6. Araştırmanın bulguları

Araştırmada öncelikle incelenen tezler yönetim modaları ve yüksek lisans-doktora ayrımı dikkate alınarak derlenmiştir (Tablo 2). Buna göre yazılan toplam 520 tezin 469’u yüksek lisans, 51’i doktora tezidir. Tezlerde incelenen yönetim modaları içerisinde en fazla toplam 402 tez ile TKY konusunun çalışıldığı görülmektedir.

Tablo 2

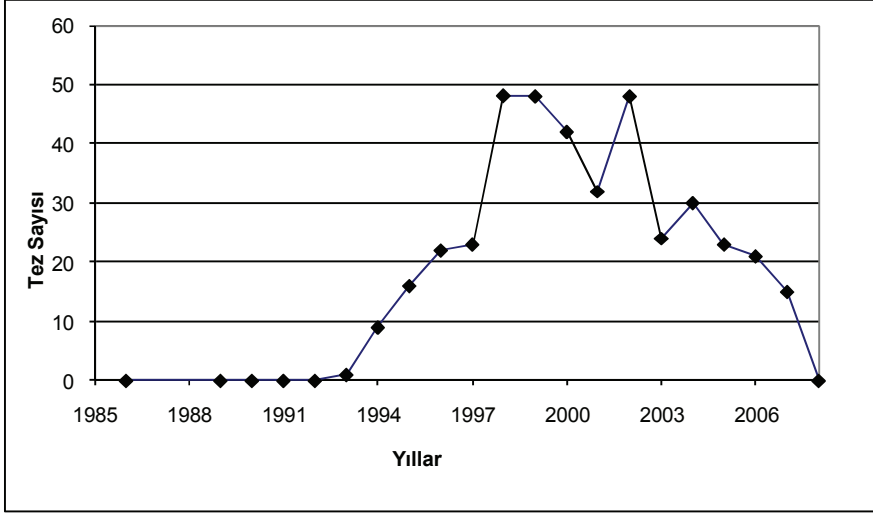
Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Yönetim Modalarına Göre Dağılımları

Yönetim Modası	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Toplam kalite yönetimi	363	39	402
Kalite çemberleri	25	2	27
Değişim mühendisliği	25	2	27
Kıyaslama	13	4	17
Personel güçlendirme	20	3	23
Altı sigma	23	1	24
Toplam	469	51	520

Tezlerin incelenmesinde öncelikle yönetim modaları yaşam döngüsü analogisinden hareket edilerek bibliyometrik analiz yardımıyla moda yaşam seyrine ilişkin tespitlerde bulunulacaktır. Bu çerçevede öncelikle TKY incelenmiş, Türkiye'deki üniversitelerde konuya ilişkin tez yazılmaya başlanmasının 1993 yılına rastladığı görülmüştür. Bu yılın dünyada akademik dergilerde TKY'ine ilişkin yazılan makale sayılarının tepe noktasında olduğu yıl olması ilgi çekici bir sonuçtur (Abrahamson ve Fairchild, 1999; Ryan ve Hurley, 2004; Crandal ve diğerleri, 2006). Araştırma bulgularında çarpıcı bir diğer sonuç, sayıca en fazla tez yazılan 1998 ve 1999 yılları arası dönemde aynı sayıda tez yazılmış olduğu, bir başka ifade ile bir tür durağanlığın yaşandığı görülürken, küçük bir düşüşün ardından, 2002 yılında yine aynı sayıda tez ile ikinci bir tepe noktasının oluştuğudur. Bu sonuç Ryan ve Hurley (2004)'in çalışmasında belirlediği 1993'in ilk tepe noktası olmasından sonra 1998 yılında ikinci bir tepe noktasına ulaşmasına ilişkin bulgusu ile paralellik arz etmektedir. 2002 yılından sonra konuya ilişkin yazılan tezlerde hızlı bir düşüş olduğu görülürken, 2008'de TKY konusunda hiç tez yazılmamış olması dikkat çekmekle birlikte, veri tabanındaki gecikme ve aksamaların da olabileceği düşünülmelidir. TKY konusunda yazılan tezlere ilişkin bulgular, yazılan tezlerin yönetim modaları literatürünün moda yaşam döngüsü olarak nitelendirdiği biçimde bir seyir izlediğini ortaya koymaktadır.

Ishikawa'nın çalışmaları ile geliştirilen ve kalite felsefesinin tüm çalışanlara yayılmasını sağlayan kalite çemberleri konusunda yazılan tezler incelendiğinde 1986 yılının, yazılan 1 tez ile konu ile ilgili çalışılmaya başlandığı yıl olduğu görülmektedir. Bu durumda kalite konusundaki ilk tez çalışmasının TKY'den önce ve 1986 yılında başladığı, dolayısı ile kalite konusunun kalite çemberleri ile tezlerde yer almaya başladığı söylenebilecektir. Kalite çemberleri konusunda yazılan en fazla tezin 1994 ve 1997 yıllarında sadece 4 tez olduğu, 2006 yılından itibaren de bu konuda hiç tez yazılmadığı görülmektedir. Yabancı literatürde kalite çemberlerine olan ilgiyi tespit etmek amacıyla farklı dergi ve veri tabanlarında yapılan incelemeler farklı başlangıç ve tepe noktaları olduğunu ortaya koymaktadır. Carlson ve diğerleri (2000)'nin çalışması, kalite çemberlerine ilişkin

Şekil 2
Yıllara Göre TKY Konusunda Yazılan Tezlerin Dağılımı

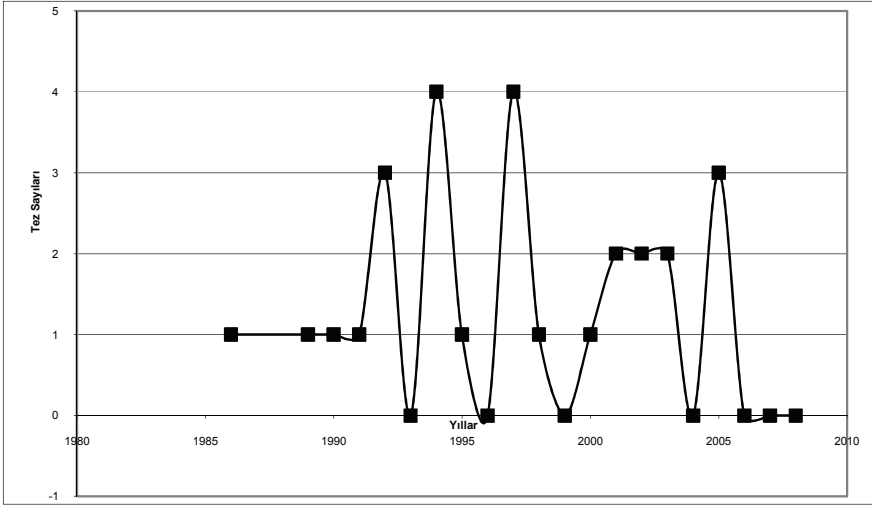
çalışmaların ilk kez 1980 yılında başladığını, 1984 yılında ise en fazla yayın sayısına ulaşıldığını ortaya koymaktadır. Spell (2001) ise 1981’de akademik dergilerde yayınlanmaya başlayan kalite çemberleri konusunun 1995 yılında sayıca tepe noktasına ulaştığını belirlemektedir. Abrahamson (1996), Abrahamson ve Fairchild (1999) ise çalışmalarında kalite çemberlerine ilişkin ilk yayınların 1978 yılında yapılmaya başladığını, 1982 yılında en fazla yayına ulaşıldığını tespit etmişlerdir. Bu durumda dünyada 1980’lerin başında hızla ilgi çekmeye başlayan kalite çemberleri konusunun, Türkiye’de işletmecilik literatürüne tezler ile girmesinin altı yıl kadar sonra olduğu görülmektedir, bunun yanı sıra moda yaşam döngüsü açısından bakıldığında kalite çemberleri konusunda yazılan tezlerin dalgalı bir seyir izlediği ve moda olarak nitelendirilemeyecek ölçüde az ilgi gördüğü söylenebilecektir.

Yönetim modaları içerisinde nitelendirilen “Değişim mühendisliği” kavramı ise “Reengineering the Corporation” (Hammer ve Champy (1993)) kitabı ile gündeme gelmiştir. Kitap “Değişim mühendisliği” adı ile 1994 yılında Türkçeye çevrilerek yerli literatürde hızla yerini almıştır. Çalışmada değişim mühendisliği konusunun tezlerde ilk kez 1996 yılında çalışıldığı tespit edilmiştir. Konu ile ilgili yazılan tez sayısının 1997 yılında en fazla 5 teze ulaştığı görülürken, 2008 yılına kadarki dönemde düşüş gösterdiği belirlenmiştir. Dünyada değişim mühendisliğine ilişkin makalelerin akademik dergilerde yer alma ve en fazla sayıya ulaşma yılı 1992–1993 yıllarına rastlarken, 1995–1997 yılları arasındaki dönemin de tepe noktasına ulaştığı dönemler olduğu gözlenmektedir (Abrahamson ve Fairchild, 1999; Carlson ve diğerleri, 2000; Ryan ve Hurley, 2004). Dikkati çeken bir diğer

sonuç Batıda yapılan çalışmalarda toplam kalite yönetiminin tepe noktasında olduğu dönemde değişim mühendisliğinin araştırmaya konu olmaya başladığı yıl olmasıdır. Tezler açısından duruma bakıldığında, konunun çokça ilgi görmediği ama TKY'nin tepe noktasında olduğu dönemlerde çalışılmaya başlandığı gözlenmektedir.

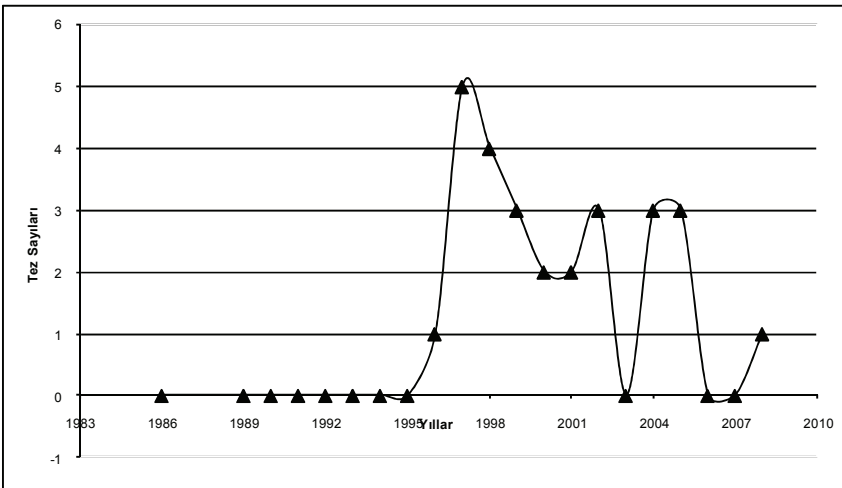
Şekil 3

Yıllara Göre Kalite Çemberleri Konusunda Yazılan Tezlerin Dağılımı

Şekil 4

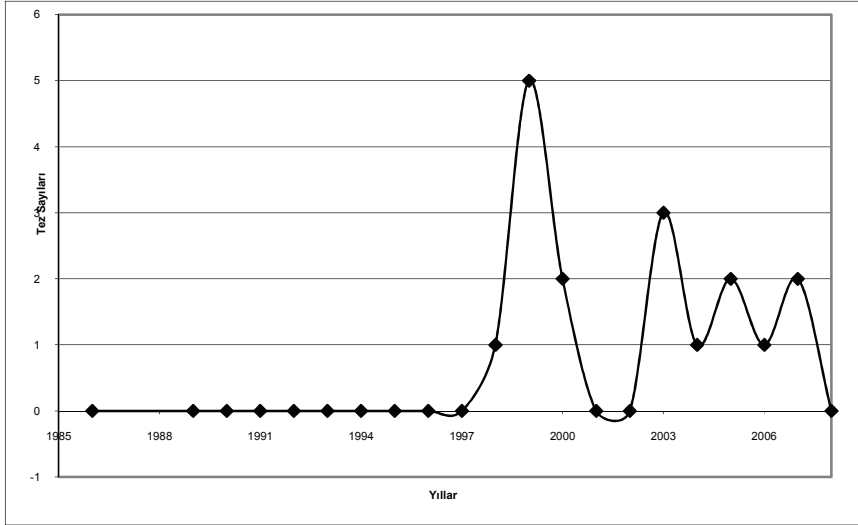
Yıllara Göre Değişim Mühendisliği Konusunda Yazılan Tezlerin Dağılımı

Xerox firmasının 1979 yılındaki kıyaslama çalışmaları ile elde ettikleri başarılar sonucunda uygulamada yer almaya başlayan kıyaslama konusu, kalite yaklaşımının benimsenmesi ile akademik dünyada da ilgi görmeye başlamıştır. Yönetim modalarının seyrini inceleyen Spell (2001)'in çalışmasına göre 1987 yılında ilk kez bu konuda yayın yapılmaya başlanırken, 1996 yılında sayıca tepe noktasına ulaşmıştır. Bu çalışmada kıyaslama konusunda yazılan tezler incelendiğinde ilk kez 1998 yılında 1 tez yazıldığı, 1999 yılında yazılan 5 tez ile en fazla ilgiyi gördüğü, sonrasında ise yılda sadece 3 tez ile azalarak günümüze kadar geldiği görülmektedir. Kıyaslama konusundaki çalışmaların dünyadaki çalışmalara göre 9 yıllık bir gecikme ile tezlerde yer almaya başladığı tespit edilmiştir.

Şekil 5

Yıllara Göre Kıyaslama Konusunda Yazılan Tezlerin Dağılımı

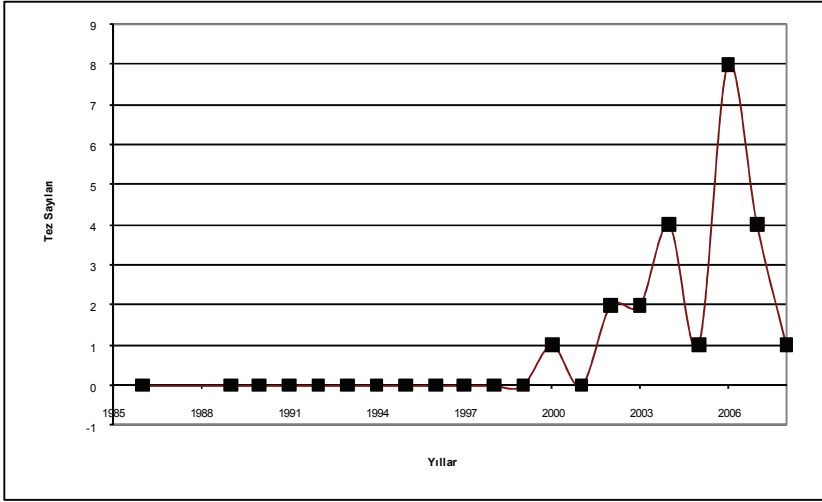

İşletmecilik literatüründe iş zenginleştirme uygulamalarının devamı olarak nitelendirilen, kalite felsefesi ile de yakından ilgili olan personel güçlendirme konusunda yazılan tezlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında ilk kez 2000 yılında tez yazıldığı, 2006 yılında yalnızca yazılan 8 tez ile en fazla ilgiyi gördüğü, bu seyrin de düşüş ile sonuçlandığı belirlenmiştir. Son olarak altı sigma hakkında yazılan lisansüstü tez sayıları incelenmiştir. Buna göre, 1999 yılında konuya ilişkin ilk kez tez yazıldığı, 2006 yılında 9 tez ile tepe noktasına ulaşıldığı, sonrasında 2008 yılında yazılan 3 teze bir düşüş görülmekle birlikte konuya az da olsa ilginin devam ettiğini düşündüren bir seyir izlediği görülmektedir. Crandall ve diğerleri (2006) nin çalışmalarına göre akademik dergilerde ilk kez 1997 yılında yazılmaya başlanan altı sigma konusu, 2003–2004 yılında tepe noktasında iken, bu yıllar itibariyle olgunluk aşamasında olduğu tespit edilen kavrama olan ilgide yazılan

toplam tez sayısı çok az da olsa 2008'e kadarki dönemde bir düşüş yaşandığına dair bir bulgu bulunmamaktadır. Crandall ve diğerleri (2006)'nin araştırmalarında elde edilen sonuçlar bu çalışmanın bulguları ile karşılaştırıldığında, tezlerde 2 yıllık bir gecikme ile yer almaya başladığı, halen de ilgi görmeye devam ettiği söylenebilecektir.

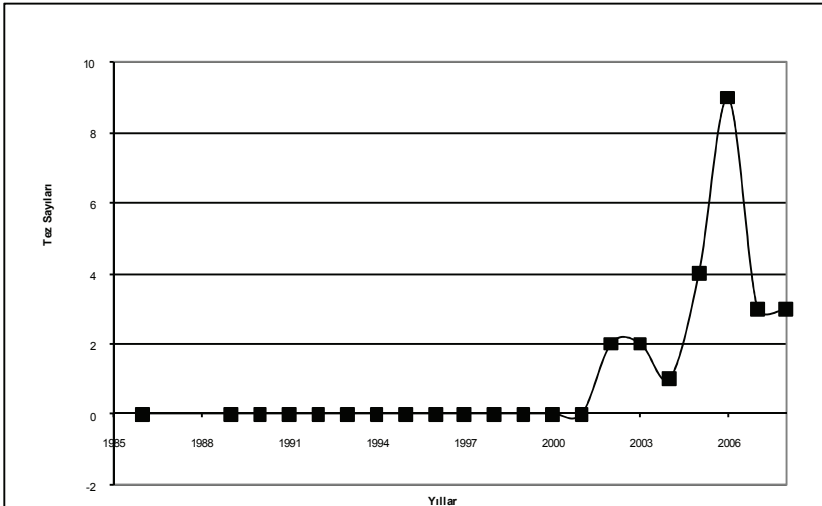
Şekil 6

Yıllara Göre Personel Güçlendirme Konusunda Yazılan Tezlerin Dağılımı

Şekil 7

Yıllara Göre Altı Sigma Konusunda Yazılan Tezlerin Dağılımı

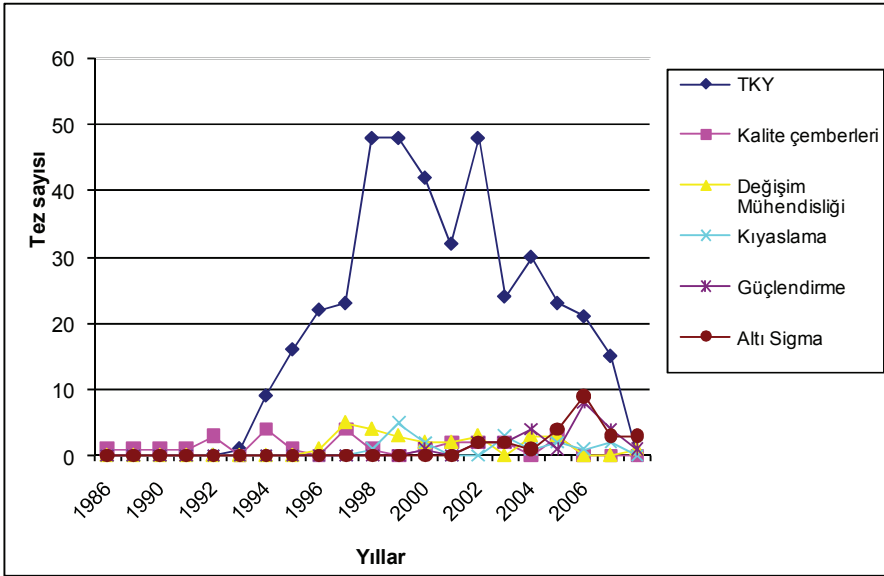

Araştırmada yönetim modaları olarak belirlenen toplam 6 konuda yazılan tezler incelendiğinde, TKY'nin lisansüstü tezler açısından en fazla ilgi gören konu olduğu belirlenmiştir. Ancak kalite yaklaşımı adı altında değerlendirilebilecek diğer 5 konunun, yazılan tezlerde aynı ilgiyi görmediği söylenebilecektir. Batı'da moda olarak nitelendirilen ve araştırma kapsamına alınan konuların tarihler itibariyle tezlerde çalışılmaya başlandığı yıllara bakıldığında 1986 yılında kalite çemberleri ile tezlerde yer almaya başladığını, bu sıralamayı 1993 yılında TKY, 1996 yılında değişim mühendisliği, 1998 yılında kıyaslama, 1999 yılında personel güçlendirme son olarak da 2002 yılında altı sigmanın izlediği görülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan ve Batı'da yönetim modası olarak nitelendirilen konuların incelenen tezler açısından yaşam seyrini birlikte görmek amacıyla oluşturulan Şekil 8 incelendiğinde, moda yaşam döngüsü analogisi ve tezlerde gösterilen ilgi açısından toplam kalite yönetimi yaklaşımının belirgin bir biçimde diğer konulardan farklı bir seyir izlediği gözlenmektedir.

Şekil 8

Yıllara Göre İncelenen Tezlerde Belirlenen Yönetim Modalarının Dağılımı

4. Sonuç ve tartışmalar

Türkiye'de akademik dünyada yönetim modalarına gösterilen ilgiyi ve yönetim modaları seyrini tezler açısından değerlendiren bu çalışmanın bulguları, TKY konusunun moda yaşam döngüsü analogisine uygun bir seyir izlediğini buna karşın kıyaslama, kalite çemberleri, değişim mühendisliği,

personel güçlendirme ve altı sigma konularının tezlerde aynı ilgiyi görmediğini ortaya koymaktadır. Moda seyri açısından en uzun süreli ilgiyi gören TKY'nin Türkiye'de tezlerde çalışılmaya başlandığı yılın dünyada en çok ilgiyi gördüğü yıl olması dikkat çekici bir bulgudur. Bu bulgunun nedeninin Türkiye'de kalite felsefesinin 90'lardan sonra yayılması ve akademik çalışmalara da konu olması olduğu düşünülmektedir. Öyle ki 1993 yılında TKY hakkında yazılan tez sayısı 1 iken, 1994 yılında 10 teze çıkmasının KalDer'in kalite konusundaki master tezlerini desteklediği yıl ile aynı yıl olması düşündürücüdür. TKY'ne ilişkin yaşam seyrinde ikinci bir tepe noktasını oluşturan 2000 yılının ise kalite hareketinin kamu kurumlarına yayıldığı yıl olması da dikkat çekici bir diğer neden olarak düşünülmektedir.

Türkiye'de kalite söyleminin özellikle TKY'nin yayılımına ilişkin gelişme ve dinamikler incelendiğinde kuruluşunda TÜSİAD'ın etkili olduğu ve işbirliği içerisinde olduğu KalDer'in önemli etkileri bulunmaktadır (Özen ve Berkman, 2007:829-839). 1990 yılında kurulan KalDer'in hem uygulamacılar hem de akademisyenler açısından Türkiye'deki kalite hareketinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. KalDer, 1993 yılında ilk kalite ödülünün verilmesi, 1997'de KOBİ ödül kategorisinin oluşturulması gibi uygulamalarla işletmelerde kalite felsefesini teşvik ederken, 1992 yılında Kalite Dergisi'nin yayına başlaması, ulusal kalite kongresinin düzenlenerek akademisyen ve uygulamacıları bir araya getiren ortamları yaratması diğer taraftan 1994 yılından itibaren kalite konusundaki master tezlerinin desteklenmesi, TÜSİAD-KalDer makale yarışmasının yapılması gibi etkinliklerle 90'ların başından itibaren Türkiye'de kalite söyleminin yayılımında önemli katkılar sağlamıştır (www.Kalder.org.tr, 28.05.2009). 1998 yılında başlatılan ulusal kalite hareketi ile birlikte, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ulusal kalite hareketine katılması, 2001 yılında Bütçe Kanunu'na girmesi toplam kalite yönetiminin meşrulaşmasında dönüm noktaları oluşturmuştur. Yeni kurumsallaşma teorisi kapsamında eşbiçimliliği sağlayan mekanizmalarla güçlendirilen toplam kalite yönetiminin uygulamada ilgi görmesi ne kadar doğalsa, böylesi bir uygulamadan akademisyenlerin uzak kalması da o kadar olağandışıdır. Akademisyenlerin uygulamadan uzak kalmama ve “yeni” uygulamalar - “yeni” bilgiler yaratma kaygılarını taşımaları, belki de sürüye uyma davranışı göstermeleri bir neden olarak tartışmaya açılabilir. Öte yandan bilim insanlarının mükemmel ve orijinal araştırma yapma istekleri modaları yaratmak veya takip etmek konusunda zorlayıcı bir etmen olarak düşünülebilir. Bu durumda karşımıza Abrahamson'un moda üreticileri olarak belirlediği taraflar arasındaki etkileşimde akademisyenlerin gerçekte moda üreticisi mi moda takipçisi mi olduğu sorusu da akla gelebilir. Bir diğer sorun da akademisyenlerin uygulamadaki gelişimleri seyreden bir konumda mı olduklarıdır? Örneğin, yönetim modaları belirli bir teoriye dayanmamakla eleştirilirken, Galbraith (1980'den aktaran Abrahamson 1996:266) çoğu yönetsel yeniliğin yöneticiler tarafından yaratıldığını, teorisi

geliştiren hiçbir örgüt biçiminin örgüt teorisyenlerince geliştirilmediğini, araştırmacıların, yenilikçi uygulamacıların yarattıklarını kaydedip onları yönetsel ızgara, sistem 4 veya matrix örgüt gibi isimlendirdiklerini iddia edecek kadar ileri gitmektedir. Yönetim modaları literatürü çoğunluğu uygulamadaki başarılarından yola çıkan işletme kavram ve tekniklerini içermekte, akademik yayınların popüler yayınları takip ettiğini ortaya koyan bulgular içermektedir. Bir başka tartışılması gereken konu da akademisyenlerin uygulamacılar ile danışmanlık, eğitim ve araştırma talebi gibi nedenlerle oluşan ilişkilerini sürdürme ve geliştirme isteklerinin modalara olan ilgilerinde ne derece etkili olduğudur.

Türkiye’de TKY’nin yayılımına bakıldığında TKY’nin akademik yayınlardan önce popüler hale geldiği, uygulamada başarılı olan işletmelerin öyküleri ve TÜSİAD, KalDer gibi kurumlarca yayılımının arttığı bilinmektedir. KalDer’in kuruluşunda ve faaliyetlerinin yeni başladığı yıllarda akademisyenlerin de önemli ölçüde etkili olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Tezler çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, içerik analizine yönelik bir çalışma olmamakla birlikte, TKY’nin tezlerde gördüğü ilginin diğer bir ifade ile moda olmasının ardında, pek çok işletmenin “performansını ve verimliliğini artıracığı vaadi” ile popüler hale gelerek bu yaklaşımı kullanmasının, tezlerde de incelenmeye değer bir konu olacağı yönünde araştırmacıları cezp edeceği düşünülmektedir. Buna ek olarak TKY’nin üniversitelerde ve özellikle ders kitaplarında kapsamlı bir biçimde ele alınması ile lisansüstü öğrencilerin bu konuya ilgi düzeylerinin arttığı düşünülmektedir. Hatta bazı üniversitelerde toplam kalite yönetimi derslerinin olması, bir üniversitede de TKY ana bilim dalının olması bu ilgiyi gösteren somut örnekler olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan yönetim bilgisinin üretimi ve uygulanması açısından akademisyenlerin nerede durması gerektiği de yönetim araştırmaları açısından tartışmalı bir konudur. Akademik araştırmalar ve yönetim uygulamaları arasındaki ilişkiler konusunda literatürde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu iki yaklaşımın temelinde yönetim bilgisinin üretim ve uygulanması arasındaki ilişkiler yer almaktadır. Bu çerçevede, muhafazakâr (rigour) yaklaşıma göre, akademik araştırmaların en önemli rolü, mevcut yönetsel sorunlara acil çözümler üretmek değil, yönetsel düşüncüsi biçimlendirecek temel fikirler geliştirmek, dolayısıyla bilgi üretmektir. Diğer taraftan uyumlaştırma (relevance) yaklaşımı ise, akademik araştırmaların uygulamacıların yararına dönük üretilmesine yönelik olarak politik ve etik gerekçeler bulunduğunu söylemekte, uygun bilginin pratik yaşamın gereklerine uyarlanarak uygulamadaki yerini alması gerektiği savunulmaktadır (Starkey ve Madan, 2001; Scarbrough ve Swan, 2007:3). Bu yaklaşımlar doğrultusunda yönetim bilgisi ve uygulama arasındaki ilişkiler açısından yönetim modalarının nerede olduğu sorusu akla gelmektedir. Yönetim modaları uygulama ve teori arasındaki mesafeyi azaltmakta mıdır? Akademisyenlerin uygulamaya olan katkılarını artırmakta mıdır? Akademisyenlerin yönetim modalarına olan ilgisi uygulamayı

anlamak ve uygulamadan çıkan bu tekniklere teorik bir alt yapı kazandırma çabası mıdır? Yoksa uygulamadan çıkan ve “her eve lazım” çözümler olarak sunulan bu modalara ilişkin söylemleri güçlendirmek midir? Bilginin üretimi ve tüketimi ile ortaya çıkan bilgi pazarında, ürünün/bilginin anlam kazanabilmesi Abrahamson’un (1996) ifadesi ile ortak inançların oluşması için tarafların geliştirdiği retorikler ile sembolik anlamların üretilmesi moda kavramların benimsenme sürecinde önemli bir rol oynarken, söz konusu duruma ilişkin yeni kurumsallaşma teorisi kapsamında bakılacak olursa, akademisyenlerin moda kavramların meşruiyetine katkı sağlayan söylemleri ve yaklaşımlarının neler olduğu ileride yapılacak olan araştırmalar için bir soru olarak ortaya konulabilecektir.

Araştırma bulguları incelemeye alınan tezlerde kalite çemberleri, değişim mühendisliği, kıyaslama, personel güçlendirme ve altı sigma konularına olan ilginin TKY ile kıyaslanamayacak ölçüde düşük kaldığını göstermektedir. Yönetim modası olarak nitelendirilen konuların tarihsel olarak tezlerde incelenmeye başlamasının kalite çemberleri, TKY, değişim mühendisliği, kıyaslama, personel güçlendirme ve altı sigma şeklinde bir sıralama izlediğidir. TKY öncesinde gündemde olan kalite çemberlerinin yazılan tezler içerisinde çok düşük bir sayıda kalmasının yanı sıra dikkati çeken bir nokta da en fazla tez yazıldığı yıllar olan 1994 ve 1997 yıllarının TKY hakkında yazılmaya başlandığı yıllar olması, bunun da dünyadaki seyir ile benzer bir biçimde kalite çemberlerinin ardından TKY’nin çalışılmaya başlandığını gösteren araştırma sonuçları ile örtüşmesidir (Giroux, 2006). TKY’nin tahtını sarsacak bir uygulama olarak lanse edilen altı sigma konusunda Proquest veri tabanı üzerinde yapılan bir çalışmada, konunun 1996 yılından itibaren başlık olarak veri tabanında yer almaya başladığı, en popüler olduğu yılın 2004 olduğu görülmüş, bu yıldan itibaren de konu hakkında yapılan çalışma sayısının dalgalı bir seyirle azaldığı belirlenmiştir. Aynı çalışmada ULAKBİM veri tabanında yapılan incelemede altı sigmanın akademisyenlerce çok ilgi görmediği, daha çok danışmanlarca yayıldığı öne sürülmüştür (Erçek, 2009). Bu doğrultuda araştırma sonuçlarının Erçek (2009)’in bulguları ile paralellik gösterdiği söylenebilecektir. Türkiye’de TKY dışındaki yönetim teknik ve uygulamalarının moda olarak benimsenmemeye nedenleri çalışılmaya değer yeni bir araştırma sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yönetim teknik ve uygulamasının modalaşması sürecinde çeşitli aktörlerin etkileşiminin ve TKY gibi belirsiz ve yorumlama esnekliğinin yüksek olmasının (Giroux, 2006; Erçek ve Say, 2008) belirleyici olduğu bilinmektedir. Sonraki çalışmalarda, diğer kavramların modalaşmama nedenlerinin bu bağlamda incelenmesi elde edilecek bulgularla Türkiye’de yönetim modaları literatürüne katkı sağlayacaktır.

Araştırma sonunda yüksek lisans tezlerinde araştırmacıların, hem bilimsel bilgi üretiminin başında olmaları hem de yüksek lisans eğitiminin akademik hayatta yer alan bilim insanlarının yanı sıra uygulamacıları da kapsıyor olması nedeniyle yönetim modalarından daha mı fazla etkilendikleri sorusu akla gelmektedir. Tüm üniversitelerde yazılan toplam

yüksek lisans ve doktora tez sayısı çerçevesinde bir değerlendirme yapmak mümkün olmamakla birlikte, araştırmaya konu olan yönetim modalarının hem doktora hem de yüksek lisans tezlerinin kendi içerisindeki dağılımına bakıldığında aslında oransal olarak aynı ya da çok yakın düzeyde ilginin olduğu görülmektedir. Örneğin TKY, yazılan doktora tezlerinin % 76'sının konusu iken, yüksek lisans tezlerinin %77'sini oluşturmaktadır. Bu tür bir değerlendirme ile de yüksek lisans ve doktora tezleri arasında bir fark olmadığı söylenebilecektir. Unutulmaması gereken bir nokta da akademisyenlerin yönetim modalarına olan ilgisinin konuya ilişkin yaklaşımları ile belirlenebileceği, konuya eleştirel mi yaklaşıldığı, yoksa var olan söylemi güçlendiren bir yaklaşım mı sergilendiği diğer bir ifade ile Özen (1999)'in sınıflaması çerçevesinde tutumlarının ne olduğudur. Bu çalışmada içerik analizine dayalı bir yöntem izlenmemekle birlikte bundan sonraki araştırmalarda içerik analizinin kullanılması Türkiye'de işletmecilik alanında yönetim modalarına olan ilgi ile birlikte etkilenme düzeyinin ortaya konulmasına ilişkin daha detaylı bilgiler sunabilecektir.

Bu çalışma Batı 'da yönetim modası olan tüm konuları kapsamamakta, yalnızca kalite yaklaşımı çerçevesinde bir değerlendirme yapılarak tezler incelenmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda diğer yönetim modalarının yanı sıra akademik yayınlar ve popüler yayınlara ilişkin bibliyometrik çalışmaların yapılması Türk işletmecilik literatürü açısından yönetim modalarına ilişkin daha detaylı bilgi edinme olanağı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- ABRAHAMSON, E. (1996), "Management fashion", *Academy of Management Review*, Vol.21, No.1, 254-285.
- ABRAHAMSON, E. ve FAIRCHILD, G. (1997), "Management fashion: lifecycles, triggers, and collective learning processes", *Academy of Management Proceedings*, 254-257.
- (1999), "Management fashion: lifecycles, triggers, and collective learning processes" *Administrative Science Quarterly*, 44, 708-740.
- BIRNBAUM, R. (2000), "The life cycle of academic management fad", *The Journal of Higher Education*, Vol.71, No.1, January-February, 1-16.
- CAPITAL AYLIK İŞ VE EKONOMİ DERGİSİ (2002), "Yükselen değerler", http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=2360
- CARSON, P. P., LANIER, P.A., CARSON, C.D. ve GUIDRY, B. N.(2000), "Clearing a path through the management fashion jungle: some preliminary trailblazing", *Academy of Management Journal*, Vol.43, No.16, 1143-1158.
- CRANDALL, W.R., CRANDALL, R.E. ve ASHRAF, M. (2006), "The perilous world of management fashion: A re-examination of their life cycles", *North American Management Society Conference*, 15-17 March.
- DAVID, R. ve STRANG, D. (2006), "When fashion is fleeting: transitory collective beliefs and the dynamics of TQM consulting", *Academy of Management Journal*, Vol.49, No.2, 215-233.
- DEDEOĞLU, A. Ö. (2008), "Yönetim modaları ve yönetim modaları literatürüne yöneltilen eleştiriler", *Ege Akademik Bakış*, 8 (1), 35-53.

- ERÇEK, M. (2009), "DMAIC PUKO'ya Karşı: Türkiye'de Yönetim Modalarının Söylemsel Etkileşimi ve Yayılım Dinamikleri", *17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, 21-23 Mayıs, Eskişehir, 334-336.
- ERÇEK, M. ve SAY, İ. A. (2008), "Discursive Ambiguity, Professional Networks, and Peripheral Contexts The Translation of Total Quality Management in Turkey, 1991–2002". *International Studies of Management and Organization*, 38(4), 78–99.
- ETTORE, B. (1997), "What's the next business buzzword?" *Management Review*, September, 33-35.
- FINK, D. (2003), "A life cycle approach to management fashion: an investigation of management concepts in the context of competitive strategy", *Schmalenbach Business Review*, Vol.55, January, 46–59.
- GIBSON, J.W. ve TESONE, D. V. (2001), "Management Fads: Emergence, evolution, and implications for management", *Academy of Management Executive*, Vol.15, No.4, 122-133.
- GIROUX, H. (2006), "'It was such a handy term': Management Fashions and pragmatic ambiguity", *Journal of Management Studies*, 43(6), 1227-1260.
- GÖKUÇ, Y.T. ve KALE, S. (2007), "Yönetimsel modaların inşaat yönetimi alanında incelenmesi", *4. İnşaat Yönetimi Kongresi*, İstanbul.
- HAMMER, M. ve CHAMPY, J. (1993), *Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution*, Harper Business Essentials, USA.
- (1994), *Değişim Mühendisliği: İş İdaresinde Devrim için Bir Manifesto*, Çev: Sinem Gül, Sabah Yayınları, Yön Matbaacılık, İstanbul.
- KAISER, S. (1997), *The social psychology of clothing: symbolic appearances in context*, Fairchild Publications, New York.
- KEISER, A. (2001) "Applying Theories of fashion to management consulting: How consultants turn concepts into fashions and sell them to managers", *Academy of Management Proceedings*, MH:A6.
- KURT, M. ve KAYACAN, M. (2007) "Bir Yönetim Pratiği Olarak Kurumsal Yönetim ve Türkiye'de Yayılımı", Türkiye'de İşletmecilikte Yeni Perspektifler içinde, Ed. Mustafa Kurt, Serkan Bayraktaroğlu, s.245-257.
- ÖZEN, Ş. (1999), "Türkiye'de Guru Söylemi Modası Nedenleri" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54–1, s.97–121.
- (2002), "Bağlam, aktör, söylem ve kurumsal değişim: Türkiye'de toplam kalite yönetiminin yayılım süreci", *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 47–90.
- ÖZEN, Ş. ve BERKMAN, Ü. (2007), "Cross-national Reconstruction of Managerial Practices: TQM in Turkey", *Organization Studies*, 28(06), 825-851.
- RYAN, S. ve HURLEY, J. (2004), "Have total quality management, business process re-engineering and the learning organization been replaced by knowledge management?", *Irish Journal of Management*, 25, 1, 41-55.
- SCARBROUGH, H. ve SWAN, J. (2007), "Concepts on the catwalk: The role of fashion in mediating between academic and practitioner knowledge", Organization Summer Workshop, Organization Studies as Applied Science: The Generation and Use of Academic Knowledge about Organizations, 7-9 June, Crete, Greece,
- SPELL, C. S. (2001), "Management fashions Where do they come from, and are they old wine in new bottles?" *Journal of Management Inquiry*, Vol.10, No.4, December, 358-373.
- STARKEY, K. ve MADAN, P. (2001), "Bridging the relevance gap: aligning stakeholders in the future of management research", *British Journal of Management*, Vol.12, Issue.1, 3-26.

- STAW, BARRY M. ve EPSTEIN, LISA D. (2000), “What bandwagons bring: Effects of popular management techniques on corporate performance, reputation, and CEO pay”, *Administrative Science Quarterly*, 45, 523-556.
- ZORLU, A. (2006), *Modern Tüketimin Tarihinden Tüketim Araştırmalarına Tüketim Sosyolojisi*, Glocal Yayınları, Ankara.

Extended Summary

Reflections of management fashions master theses and dissertations: A bibliometric analysis

Abstract

The purpose of this study is to evaluate the reflections of management fashions on the academic world through theses. Within this purpose the graduate theses on business administration which involves the topics; total quality management, quality circles, re-engineering, benchmarking, employee empowerment and six sigma have been analyzed by bibliometric technique through National Thesis Database on the web site of Turkish Council of Higher Education. The 520 theses on these topics written between the periods of 1986-2008 form the research population. As a result it is determined that TQM is the fashion that generated the most and long-term interest and show an appropriate development to the fashion life cycle analogy.

Keywords: Management fashions, theses, quality, bibliometric analysis.

JEL codes: M1, M10.

The adoption and diffusion of specific concepts, techniques and practices in the field of business administration is explained by the analogy for the adoption of new product. The concepts and managerial practices which become popular and also can be expressed as trends are called as “management fashions” based on the theory of fashion. The process of the development of a fashion concept includes discovery, wild acceptance, digestion-maturity, disillusionment, and use of these techniques by dedicated followers phase and this process is defined as fashion life cycle. A management fashion, is defined as a relatively transitory collective belief, disseminated by management fashion setters like academicians, consultants, mass media, that a management technique leads rational management progress (Abrahamson, 1996:257; Abrahamson and Fairchild,1997:254).The practice that is called as management fashion promises its adaptors that the best outcomes and performances shall be obtained. Besides, with the view that the adaptors will gain prestigious, management fashion offers formulas

and universal solutions that every company may use without distinction of culture, organization and sector and this is another distinctive feature of the management fashion.

The aim of this research is to determine the interest of the subjects of total quality management (TQM), quality circles, reengineering, benchmarking, empowerment, and six sigma in masters and dissertations that attracts the attention of academicians and practitioners and discussed as “management fashions” in the current literature. This study is important as it gives a part of the picture about the academic world in terms of thesis that constructs the dimension of the academic knowledge produced in Turkey. With this purpose, the master theses and dissertations on business administration which involve these topics have been analyzed by bibliometric technique through National Thesis Database on the web site of Turkish Council of Higher Education. 520 theses on these topics written between the periods of 1986-2008 form the research population.

The findings of this research that evaluates the management fashion life cycle and the interest to the management fashions in Turkish academic world in terms of theses and dissertations, set forth that while TQM follows the fashion life cycle analogy, benchmarking, quality circles, reengineering, empowerment, and six sigma subjects do not attract the same interest in theses and dissertations. It is a remarkable finding that TQM, which attracts the longest term interest in the sense of management fashion, was started to be studied in theses and dissertations in Turkey at the same year with year that TQM attract the top interest in the world. It is thought that the spread of philosophy of quality in Turkey by professional organizations like Turkish Industrialists’ and Businessmen’s Association (TUSIAD) and Turkish Quality Association (KalDer) after 1990s, existence of lectures and even departments on TQM in some universities and comprehensive coverage of TQM in textbooks makes the subject more popular for the graduate students.

On the other side, the position of academicians in terms of producing management knowledge and practice; in other words, whether they approach the subject critically or with a view of empowering the current discourse should be put forward by the studies that will be based on content analysis. And also the reason for not adopting management technique and practices other than TQM in Turkey entails further research.